

FRAGMENTA FAUNISTICA

Tom VII

Warszawa, 15 IV 1957

Nr 11

Bohdan PISARSKI

O występowaniu egzotycznych gatunków mrówek w Polsce

О нахождении экзотических видов муравьев в Польше

On the occurrence of exotic species of ants in Poland

[Tab. I]

Wraz z towarami lub roślinami sprowadzanymi z krajów tropikalnych czy śródziemnomorskich przywożone są różne owady, a między nimi wiele mrówek. Większość z nich ginie, ale niektóre, zwłaszcza gatunki synantropijne, znalazłszy odpowiednie warunki do życia, np. w ciepłarniach, składach, czy domach mieszkalnych, rozmnażają się i utrzymują często przez dziesiątki lat. O synantropijnej faunie mrówek Polski wiemy bardzo niewiele, specjalne badania w tym kierunku nie były prowadzone. W większości przypadków wiadomości o występowaniu mrówek w domach mieszkalnych czy składach nie dochodzą do badacza, instytuty naukowe są bowiem zawiadamiane zwykle tylko wtedy, gdy mrówki powodują duże szkody i są już po prostu kłeską. Nieliczne dane jakie posiadamy odnoszą się głównie do mrówek żyjących w ciepłarniach. Dotychczas z terenu Polski wykazano z ciepłarni trzy gatunki: *Ponera punctatissima* Rog., *Tetramorium simillimum* Sm. i *Iridomyrmex humilis* MAYR, z domów mieszkalnych jeden gatunek — *Monomorium pharaonis* L. W palmiarni poznańskiej znalazłem jeszcze jeden gatunek egzotycznej mrówki, dotychczas z Polski nie wykazany — *Tetramorium guineense* F.

1. *Ponera punctatissima* Roc.

Gatunek ten różni się od pokrewnego, żyjącego w Polsce gatunku *P. coarctata* L. występowaniem bruzdy czołowej oraz bardzo delikatnym punktowaniem głowy [Tab. I, rys. 1].

P. punctatissima ROC. zamieszkuje południową Europę, Wyspy Kanaryjskie, zachodnią Afrykę oraz Liban. Gniazda buduje w szczelinach murów, pod kamieniami, w ziemi. W Europie zachodniej, środkowej i północnej występuje przede wszystkim w cieplarniach, lecz także spotyka się ją w innych pomieszczeniach, jak np. piekarnie, łazienki itd. Z krajów sąsiednich znana jest z kilku miast niemieckich — Berlin (ROGER, 1859), Hamburg (WEIDNER, 1937), Poczdam (WANACH, 1907, 1910), i z Moraw (NOVÁK i SADIL, 1941).

Z Polski wykazana została w roku 1859 przez ROGERA z Rudy („Rauden”), z cieplarni. *P. punctatissima* ROC. zbierałem w Warszawie w cieplarniach Ogrodu Botanicznego. Występuje ona tam nielicznie, pojedyncze okazy spotyka się na ziemi między kwiatami, pod doniczkami, w pomieszczeniach o umiarkowanej temperaturze.

2. *Monomorium pharaonis* L.

Mrówka bardzo mała (2—2,5 mm), charakteryzująca się całkowicie nieuzbrojonym epinotum [Tab. I, rys. 2]. Spośród gatunków krajowych do *M. pharaonis* L. najbardziej podobny jest *Solenopsis fugax* LATR., różnią się one jednak między sobą wyraźnie budową maczużki czułków; *M. pharaonis* L. ma maczużkę 3- członową [Tab. I, rys. 3], a *S. fugax* LATR. — 2- członową.

M. pharaonis L. pochodzi prawdopodobnie z południowej Azji, ale obecnie jest gatunkiem kosmopolitycznym, zamieszkuje cały obszar tropikalny i subtropikalny, gdzie bywa nawet szkodnikiem upraw rolnych (SMITH, 1934). W strefie umiarkowanej spotyka się go w różnych ciepłych pomieszczeniach, jak np. sklepy, domy mieszkalne itd. Może występować masowo i bywa wtedy poważnym szkodnikiem; jeśli występuje stosunkowo nielicznie, to i wówczas jest bardzo przykrym współlokatorem, atakuje bowiem różne produkty spożywcze. Gatunek ten występuje prawie we wszystkich większych portach i dużych miastach handlowych.

Z Polski wykazany z Zabrze, Bytomia i Czekanowa (NOWOTNY, 1931) oraz z Warszawy w roku 1892 przez NASONOWA, który wówczas spotykał tę mrówkę niekiedy w wielkich ilościach, czasami nawet uszkadzały one drewniane części domów, drążąc w nich

chodniki. Od tej pory nie było żadnych danych o występowaniu tej mrówki w Warszawie. Dopiero w roku 1950 stwierdziłem jej obecność w trzech sąsiadujących ze sobą domach mieszkalnych przy ulicy Podchorążych. Została ona tam zawleczona prawdopodobnie około roku 1946 i pomimo różnych prób wytepienia jej utrzymała się do dziś. Nasilenie występowania tej mrówki zmienia się okresowo, w niektórych mieszkaniach występuje masowo, gniazda buduje prawdopodobnie pod podłogami, w drewnianych ścianach, czy w jakichś przewodach.

3. *Tetramorium simillimum* SM.

Tetrogmus coldarius ROG.

Niewielka mrówka podobna do *Tetramorium caespitum* L. ale znacznie mniejsza (1,6—2 mm) i jaśniej ubarwiona.

Występuje na całym obszarze tropikalnym. W krajach o klimacie umiarkowanym spotykamy ją głównie w cieplarniach. Z Europy znana z szeregu miast w Anglii (DONISTHORPE, 1915), z Danii — Kopenhaga (MEINERT, 1860). Z Polski mrówkę tę wykazał w 1857 roku ROGER z cieplarni w Rudzie.

4. *Tetramorium guineense* F.

Gatunek ten jest od *Tetramorium caespitum* L. znacznie jaśniej ubarwiony i większy (3,4—4 mm). Charakteryzuje się on bardzo długimi i dobrze wykształconymi bruzdami czołowymi. Czoło i ciemię pokryte są silnymi, rzadko rozmieszczonymi listwami [Tab. I, rys. 4], epinotum uzbrojone długimi kolcami [Tab. I, rys. 5].

T. guineense F. występuje w całej strefie tropikalnej oraz w krajach subtropikalnych, ponadto spotyka się ją w cieplarniach w Ameryce Północnej i w Europie. W Europie znana z cieplarni w: Anglii (DONISTHORPE, 1915), Austrii — Wiedeń (SICHEL, 1856; ROGER, 1861) i Schoenbrun (SICHEL, 1856), w Niemczech — Hamburg, Ogród Zoologiczny (STITZ, 1939) oraz na Węgrzech — Budapeszt (STITZ, 1939).

W Polsce zbierałem *T. guineense* F. w palmiarni w Poznaniu. Mrówki te występują tam masowo w pomieszczeniach o warunkach tropikalnych, głównie na bananowcach (*Musa* L.), gdzie zlizują odchody czerwców. Można je spotkać także i na innych roślinach zaatakowanych przez czerwee lub mających słodkie i soczyste owoce, do których mrówki niekiedy schodzą się masowo.

5. *Iridomyrmex humilis* MAYR.

Mrówka mała (2,2—2,6 mm), brunatna, z głową i nogami nieco

jaśniejszymi od reszty ciała. Od krajowych gatunków mrówek z podrodziny *Dolichoderinae* różni się bardzo wyraźnie.

Gatunek ten, pochodzący z Ameryki Południowej, zaaklimatyzował się i rozprzestrzenił w całej Afryce, południowych stanach USA i południowo-zachodniej Europie. W pozostałej części Ameryki Północnej, w Europie zachodniej i środkowej występuje w cieplarniach. Hoduje masowo mszyce, których odedodami głównie się żywi. Ponieważ niekiedy występuje on w dużych ilościach, bywa w cieplarniach poważnym szkodnikiem, szczególnie storczyków. Mrówka ta rozprzestrzenia się dość szybko, między innymi dzięki temu, że w lecie może wychodzić z cieplarni i żyć w warunkach naturalnych, o ile temperatura otoczenia przekracza 9° (BONDROIT, 1911).

Z krajów sąsiednich wykazano ją z Niemiec — Hamburg (STITZ, 1939), Berlin (EICHLER, 1952), z Czechosłowacji (NOWAK, 1947) a także z Bośni (STITZ, 1939).

Z Polski została wykazana w roku 1915 przez PAXA z cieplarni Ogródu Botanicznego we Wrocławiu.

WYKAZ PIŚMIENICTWA

(prac zaznaczonych gwiazdką w oryginale nie widziałem)

- BONDROIT J. 1911. Fourmis exotiques importées au Jardin Botanique de Bruxelles. Ann. Soc. ent. Belgique, Bruxelles, 55.
- CREIGHTON W. S. 1950. The ants of North America. Bull. Mus. Comp. Zool. Cambridge Mass., 104.
- DONISTHORPE H. 1915. British ants, their life history and classification. Plymouth.
- EICHLER W. 1952. Die Tierwelt der Gewächshäuser. Leipzig.
- EMERY C. 1908. Beiträge zur Monographie der Formiciden des paläarktischen Faunengebietes. (Hym.). V. Deutsch. Ent. Z., Berlin, 1908.
- EMERY C. 1909. Beiträge zur Monographie der Formiciden des paläarktischen Faunengebietes. (Hym.). VIII. IX. Deutsch. Ent. Z., Berlin, 1909.
- FRISQUE K. 1935. La fourmi d'Argentine *Iridomyrmex humilis* MAYR dans les serres en Belgique. Ann. Soc. ent. Belgique, Bruxelles, 75.
- HALL D. W., SMITH I. C. 1951. Studies in Pharaoh's ant, *Monomorium pharaonis* (L.) (6) external characters, size variation and cephalic rations. Entomol. Monthly Mag., London, 87.
- HOLGERSEN H. 1943. *Ponera punctatissima* ROG. (Hym. Form.) funnet i Norge. Norsk Ent. Tids., Oslo, 6.
- LARSSON Sv. G. 1943. Myrreer. Sn „Danmarks Fauna“, København, 49.

- * MEINERT Fr. 1860. Bidrag til de danske Myrers Naturhistorie. Dansk. Vetensk. Selsk. (Nat. Afd.), Kjöbenhavn, 5.
- NASSONOW N. 1892. K faunie murawiew Rosji. Warsz. Uniw. Izw., Warszawa, 5.
- NOVÁK VI. 1947. Exotičtí mravenci ve sklenicích Pražské Botanické Zahrady. Čas. Čs. Spol. Ent., Praha, 44.
- NOVÁK VI., SADIL J. 1941. Klíč k určování mravenců střední Evropy se zvláštním zřetelem k mravenčí zviřeně Čech a Moravy. Ent. Listy, Brno, 4.
- NOWOTNY H. 1931. Verzeichniss der oberschlesischen Ameisen. Beuth. Abh. oberschles. Heimatforsch., Beuthen, 1931, nr 6.
- * PAX F. 1915. Beobachtungen über das Auftreten der „argentinischen Ameisen“, *Iridomyrmex humilis* MAYR, in Schlesien. Schles. Monatschr. Obst- Gemüse- Gartenbau, 4.
- ROGER J. 1857. Einiges über Ameisen. Berlin. Ent. Z., Berlin, 1.
- ROGER J. 1861. Myrmicologische Nachlese. Berlin. Ent. Z., Berlin, 5.
- SICHEL [J.] 1856. Communication sur le fourmis recueilles dans les serres chaudes. Bull. Soc. Ent. France, Paris, Ser. 3. 4
- SKAIFE S. H. 1955. Presidential address the argentine ant *Iridomyrmex humilis* MAYR. Trans. Soc. S. Afr., Cape Town, 34.
- SMITH R. C. 1934. A summary of published information about Pharaoh's Ant. Trans. Kansas Ac. Sci., Topeka, 37, (1933).
- STITZ H. 1939. *Hymenoptera* I, *Formicidae*. W: DAHL F. „Die Tierwelt Deutschlands“, Jena, 37.
- WANACH B. 1907. Beobachtung an Ameisen. Berlin. Ent. Z., Berlin, 52.
- WANACH B. 1910. Beobachtungen an Ameisen. II. Berlin. Ent. Z., Berlin, 55.
- WEIDNER [H. A.] 1937. *Ponera punctatissima* neu für Hamburg. Bombus, Hamburg, 1.
- WHEELER W. M. 1922. Ants of the American Museum Congo expedition. A contribution to the myrmecology of Africa. Bull. Amer. Mus. Nat. Hist., New York, 45.

OBJAŚNIENIE TABLICZY

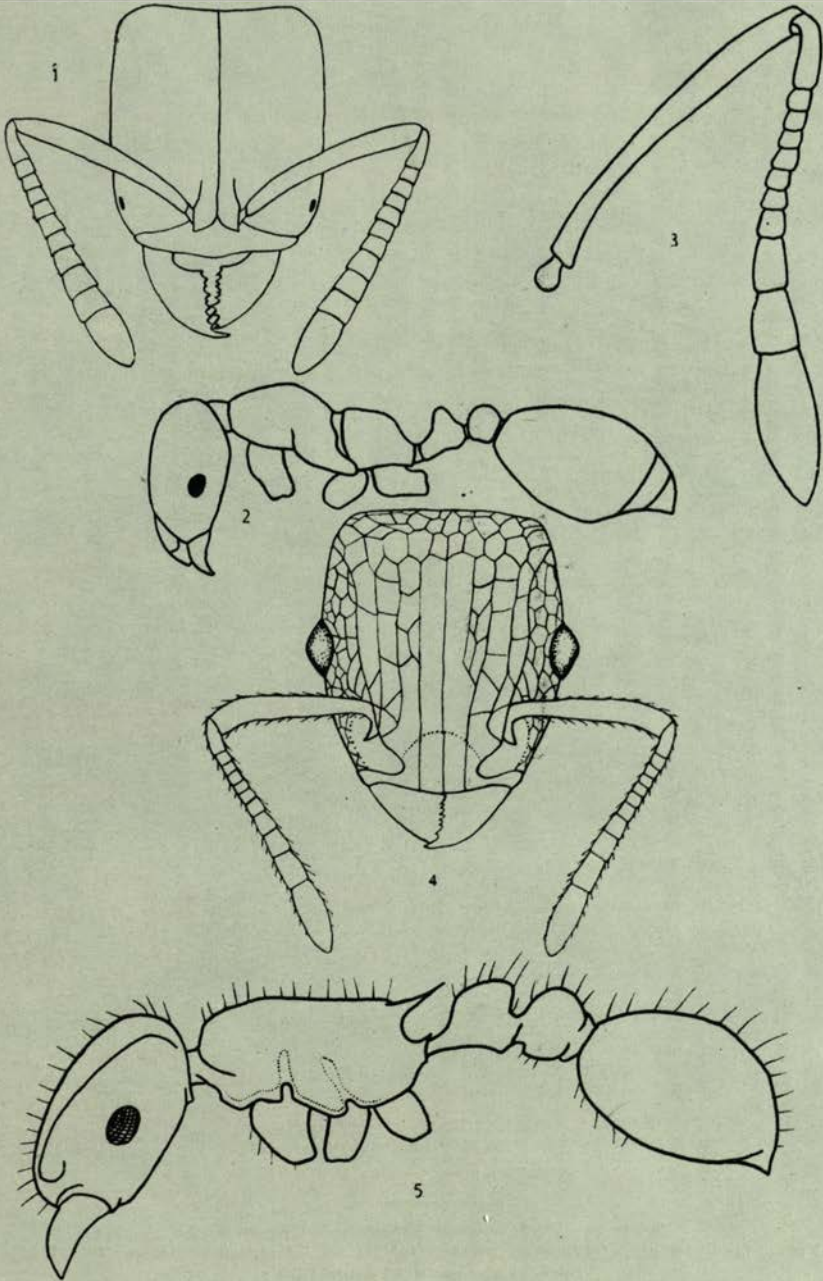
- Rys. 1. *Ponera punctatissima* ROG., głowa z przodu.
 Rys. 2. *Monomorium pharaonis* L., zarys ciała z boku.
 Rys. 3. *Monomorium pharaonis* L., czulek.
 Rys. 4. *Tetramorium guineense* F., głowa z przodu.
 Rys. 5. *Tetramorium guineense* F., zarys ciała z boku.
-

РЕЗЮМЕ

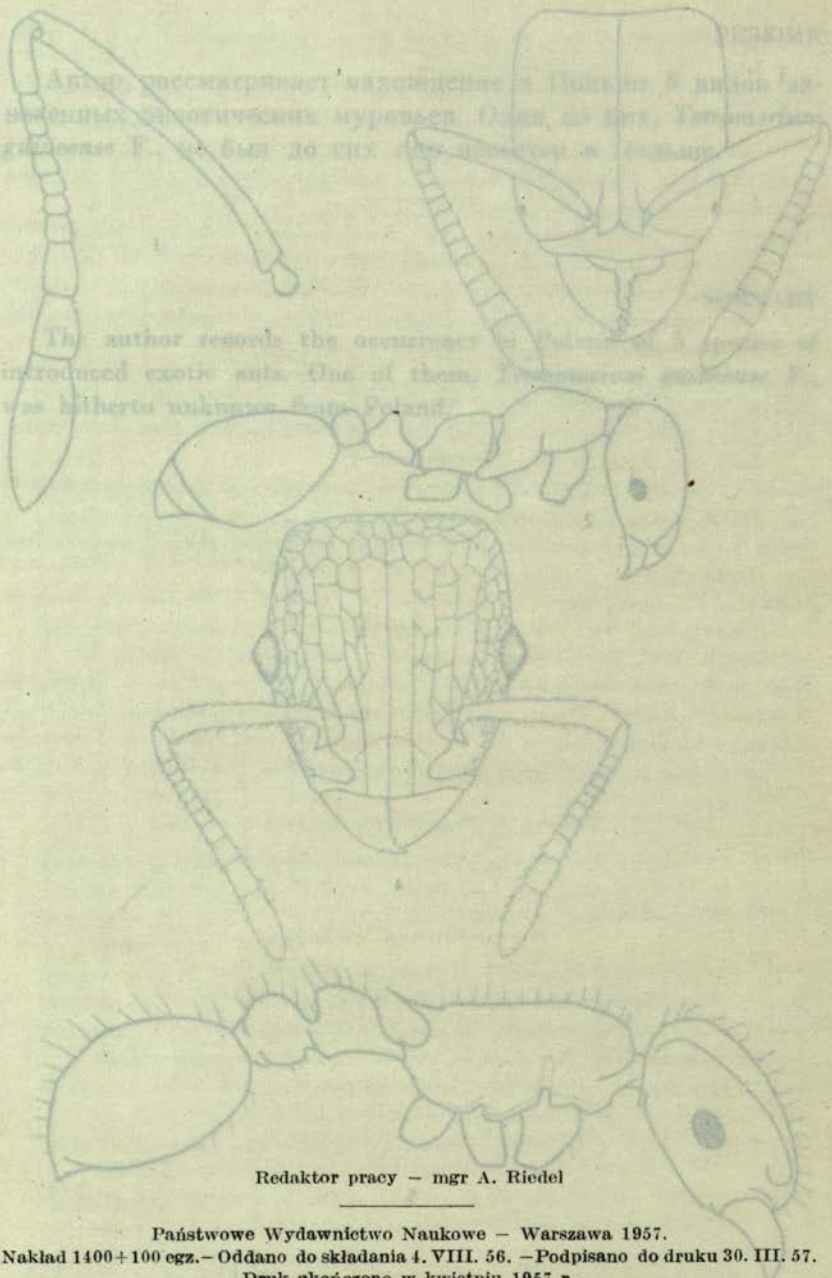
Автор рассматривает нахождение в Польше 5 видов завезенных экзотических муравьев. Один из них, *Tetramorium guineense* F., не был до сих пор известен в Польше.

SUMMARY

The author records the occurrence in Poland of 5 species of introduced exotic ants. One of them, *Tetramorium guineense* F., was hitherto unknown from Poland.

E. Dauksza del.
B. Pisarski

Redaktor pracy — mgr A. Riedel

Państwowe Wydawnictwo Naukowe — Warszawa 1957.

Nakład 1400+100 egz.— Oddano do składania 4. VIII. 56. — Podpisano do druku 30. III. 57.

Druk ukończono w kwietniu 1957 r.

Ark. wyd. 0,5, druk 0,5, Papier druk. sat. kl. III 100 g B 1. Nr zam. 1219/56. Cena zł 6.—

Wrocławska Drukarnia Naukowa

F-11